

General-pukovnik
u penziji

VELIMIR KNEŽEVIĆ

Zapažen prilog istoriografiji narodnooslobodilačkog rata i revolucije

(Drago Karasijević, *Peti korpus NOVJ*, Vojnoizdavački zavod, Beograd 1985)

Delo Drage Karasijevića *Peti korpus NOVJ* jedna je od malobrojnih monografija o operativnim sastavima Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, što govori o složenosti, obimu i težini ovog poduhvata, koji zahteva ne samo dugo vreme već i visok stepen vojnih i političkih znanja, a posebno izražen smisao za istoriografska istraživanja i uopštavanja. Ta svojstva su, očigledno, potrebna svim autorima monografija naših ratnih jedinica, pogotovo divizija i brigada, ali su, verovatno, najuočljivija pri obradi korpusa. Tu se najlakše i najreljefnije uočavaju sve dobre strane, ali i sve mane ove vrste publikacija, posebno zato što se »biografije« korpusa ne mogu svesti na pojednostavljeno, mehaničko zbrajanje dejstava jedinica, makar koliko ona bila značajna, već zahtevaju složeniji, kompleksniji i višeznačan vojno-politički pristup, analizu i onaj stepen uopštavanja koji je primeren krupnim operativnim sastavima, kakvi su, u svakom pogledu, bili naši korpusi u narodnooslobodilačkom ratu.

Polazeći od tih saznanja, pristupio sam izradi prikaza monografije o Petom korpusu, u kojem sam izvesno vreme

bio na dužnosti načelnika štaba, i čiji borbeni put poznajem. Zato sam i čitao ovu knjigu sa posebnom pažnjom, pa otuda i moje opservacije, sudovi i primedbe imaju nešto naglašenije obeležje.

Na početku treba istaći da je autor, na osnovu svestranih analiza svih relevantnih političkih i vojnih činilaca, »pratio« Peti korpus u širem istorijskom kontekstu, što predstavlja posebnu vrednost dela, jer takav metod omogućava čitaocu širi uvid i ugao posmatranja u sva zbivanja koja su imala poseban značaj ne samo za oslobodilačku borbu na tlu Bosne već i cele Jugoslavije.

Drugi bosanski korpus – preteča Petog korpusa NOVJ

Formiranje Drugog bosanskog korpusa bila je logična rezultanta dotadašnje dvadesetomesecne borbe naroda ovog područja, koji je oružane akcije protiv okupatora i domaćih izdajnika otpočeo da izvodi još u julu 1941. godine, da bi već nakon pet meseci plamen ustanka zahvatio je sve regije i opštinska područja. Tu etapu pratimo u knjizi gotovo iz dana u dan, jasno izdvajajući prelomne događaje, bez velikih reči, ali sa brojnim činjenicama, koje se postupno i skladno utki-vaju u jedinstveni mozaik borbe i otpora, čiju je kulminaciju označavalo stvaranje krupnih vojnih formacija i uspostavljanje organa nove, narodne vlasti. Autor nas u sva ta zbivanja uvodi sa osećanjem mere, obeležava samo najznačajnije orijentire, ljude i događaje posmatra u uzročno-posledičnim relacijama, trudeći se da nam ne ostavi ništa nedorečeno i zamagljeno. Pred nama se, gotovo kao na dlanu, odslikava jedno od najsudbonosnijih razdoblja naše novije istorije, i što čitamo dalje postajemo sve sigurniji i pouzdaniji u vrednost ocena, zaključaka i sudova koje autor izvodi, naročito u domenu ratne veštine i politike.

Na početku knjige autor razmatra vreme i događaje neposredno iza kratkotrajnog aprilskog rata 1941. godine, odslikavajući prilike u Bosanskoj krajini u nekoliko zgusnutih, ali dovoljno reljefnih i markantnih konstatacija. Na desetak stranica rečeno je manje-više sve što je bilo nepходno za

kasnije razumevanje dejstava i istorijata korpusa. Najpre je data zbirna ocena i panorama nemačko-italijanskog okupacionog sistema u Bosanskoj krajini, uz dovoljno elemenata i podataka o prirodi, karakteru i dimenzijama ustaške vlasti i strahovlade, a kada je zaokružena ta slika — temeljno je analizirana »druga strana« istorije: Partija, njena organizacija i priprema za dizanje ustanka, sve što su komunisti činili u pokretanju najširih slojeva stanovništva na oružani i svaki drugi otpor okupatorima i domaćim izdajnicima. Autor nam predočava jedno, po mnogo čemu izuzetno i herojsko doba naše nedavne istorije, kada su najsmeliji i najodlučniji sinovi ovog naroda — članovi Komunističke partije i Saveza komunističke omladine stali na njegovo čelo, preuzimajući na sebe istorijsku odgovornost za pokretanje i vođenje svenarodnog oslobodilačkog rata i revolucije. Pred čitaocem su živi ljudi sa svojim imenom i prezimenom, njihovi sastanci i skupovi, danonoćna putovanja uzduž i popreko Krajine, stvaranje partijskih i skojevskih organizacija u gradovima i selima, formiranje diverzantskih i udarnih grupa, konstituisanje prvih partizanskih štabova i jedinica — sve do savetovanja rukovodećih ljudi ustanka na Kozari, 15. avgusta 1941. godine. Za nepuna tri letnja meseca bila je, u osnovi, zaokružena početna vojna organizacija ustanka, i po horizontali i po vertikali. Svako područje, regija i sektor imali su odgovarajuće snage, štabove i jedinice, jasno su razgraničene nadležnosti i pravci delovanja, znalo se šta je čija obaveza i ko je kome odgovoran. Partija nije ništa prepuštala slučaju; njeni komiteti, ćelije i članovi tačno su znali šta moraju da čine i kakve zadatke da izvršavaju. To je bio nezamenljivi faktor, bez čijeg delovanja ne bi bilo uspešnog oružanog ustanka. Bosanska krajina je u tom pogledu predstavljala zaista osoben i specifičan primer u pozitivnom smislu, i upravo time se može objasniti onaj siloviti zamah oružane borbe i rasplamsavanja ustanka. Do kraja 1941. godine, za nepunih šest meseci, partizanske snage Bosanske krajine narasle su za više od 10 puta (od oko 800 boraca — koncem jula na preko 8.000 — krajem godine), bile su organizovane u tri snažna i prekaljena krajiška partizanska odreda, a od naoružanja imale su blizu 7.000 pušaka, 160 puškomitraljeza i 50 mitraljeza, pet topova i pet minobacača, što je bilo dovoljno čak i za izvođenje borbenih akcija većih razmera.

Inače, u okvirima jedinstvenog jugoslovenskog ratišta, Bosanska krajina je tokom sve četiri ratne godine imala izuzetnu ulogu i značaj. S manjim promenama i oscilacijama, ona je predstavljala stabilan i pouzdan oslonac narodnooslobodilačkog pokreta i borbe ne samo u Bosni već i šire. Kao potvrdu ove konstatacije dovoljno je navesti da su se na tlu Bosanske krajine zbili najkrupniji događaji narodnooslobodilačkog rata: Prvo i Drugo zasedanje AVNOJ-a, da je u njoj više od godinu dana bilo sedište Vrhovnog štaba i Centralnog komiteta KPJ, odakle je usmeravan razvoj narodnooslobodilačke borbe širom Jugoslavije.

Upoređujući brojne odnose snaga NOP-a i neprijatelja, autor s pravom postavlja pitanje: kako je bilo moguće preoteti operativnu i taktičku inicijativu u tako kratkom vremenu pri nepovoljnom odnosu snaga, i šta je uslovalo radikalnu promenu »stanja na bojištu« u korist ustaničkih snaga. Pitanje, očigledno, nije bez osnova ako imamo u vidu da su krajem 1941. godine okupatorsko-kvislinške snage na tlu Bosanske krajine imale ukupno oko 99.000 vojnika, što znači da je na svakog partizana bilo po 12 neprijateljevih vojnika, uz to neuporedivo bolje naoružanih. Brojna i tehnička premoć neprijatelja, uzete same za sebe, nisu, dakle, bile odlučujući činilac opšteg odnosa snaga niti faktor koji je obezbeđivao apsolutnu nadmoćnost. Tu tvrdnju autor dokazuje, između ostalog, i intenzitetom borbenih dejstava, pre svega njihovim obimom i efektima. Na temelju izvorne građe ustanovio je npr. da su tri krajiška partizanska odreda izvela od jula do konca decembra 1941. godine oko 260 uspešnih napada na protivnika, odnosno u proseku dve akcije dnevno, što je čak i pri izrazito povoljnom odnosu snaga pravi podvig.

U historiografiji NOR-a 1942. godina je nazvana »prelomnom« pre svega zato što su u njoj uspešno rešeni najznačajniji vojni i politički problemi strategijskog značaja. Jedan od najdalekosežnijih bio je transformisanje jedinica Narodnooslobodilačke vojske i partizanskih odreda Jugoslavije na viši stepen vojne organizacije i konstituisanje celokupnog vojnopozadinskog sistema. Analizirajući ta zbivanja, autor je pošao, pre svega, od opšte vojnostrategijske situacije na svetskom i jugoslovenskom ratištu, izvodeći pri tome nekoliko zaključaka najvišeg nivoa vrednosti. Ne upuštajući se u širu eksplikaciju, jer to ne bi bilo u skladu sa karakte-

rom monografije, posebno su apostrofirane sledeće činjenice: (1) da je krajem 1942. i početkom 1943. godine nastupila generalna prekretnica u drugom svetskom ratu, i da je strategijska inicijativa prešla u ruke antihitlerovske koalicije; (2) da je na jugoslovenskom ratištu, koje se gotovo od prvog dana oružanog ustanka afirmisalo kao samostalna strategijska kategorija, ostvarena takođe radikalna prekretnica, na temelju koje su već u narednoj godini postavljeni okviri nove, federativne jugoslovenske države (Drugo zasedanje AVNOJ-a, novembra 1943. godine); (3) da je na planu izgradnje oružanih snaga narodnooslobodilačkog pokreta došlo do bitne, kvalitativne transformacije, čiju suštinu nije izražavao samo osetno povećan broj boraca, mada je i ta činjenica predstavljala relevantan faktor, već u prvom redu viši nivo i stepen vojnih, operativnih formacija — izražen u korpusima i divizijama.

Od formiranja Prvog bosanskog korpusa, 9. novembra 1942. godine, do 11. maja 1943. godine, kada je obrazovan Drugi bosanski korpus (preteča Petog korpusa), u razdoblju od šest meseci, na tlu Bosanske krajine zbili su se mnogi događaji od istorijskog značaja. U vojnom i političkom pogledu najznačajnije je bilo nesumnjivo slamanje zamašne operacije nemačko-italijansko-kvislinških jedinica na slobodnu teritoriju Bosanske krajine, Banije, Korduna i Like (operacija »Vajs«), izvedene u januaru i februaru 1943. godine.

Prateći tokove ove zaista složene i teške operacije, pred čitaocem se — kao na filmskoj traci — odvijaju bezbrojni dramatični događaji, borbe i bojevi, ali kako ih nije mogao sve ni evidentirati, autor nas postupno uvodi samo u najznačajnija zbivanja, koja su se uklapala u primenjeni metodološki postupak i operativno-strategijske parametre. Na skoro četrdesetak stranica date su gotovo sve relevantne odrednice: plan Vrhovnog štaba za slamanje operacije »Vajs«; glavna obeležja operativnog položaja i dejstava Prvog bosanskog korpusa u toj operaciji i na široj prostoriji Klekovače, Šator-planine i Grmeča (nakon manevra glavnih snaga pod komandom Vrhovnog štaba ka Neretvi); borbe protiv četnika u srednjoj Bosni u periodu mart—april 1943. godine; prelazak u protivofanzivu glavnih snaga Korpusa u Podgrmeču i širem rejonu Ključa, Bosanskog Petrovca i Bihaća, aprila 1943. godine. Svaka od pomenutih »tema«, po-

sebno dejstva Korpusa u najkritičnijoj, prvoj fazi operacije »Vajs I«, razmatrana je u najširem operativno-strategijskom kontekstu, jer je jedino tako bilo moguće osvetliti sve njihove aspekte i omogućiti čitaocu jasan uvid u glavne pravce i tokove obostranih dejstava. Ništa značajno nije »preskočeno« ili prepušteno imaginaciji čitaoca; dat je pouzdan i precizan odgovor za svaku jedinicu ranga bataljona i više — gde je kojeg dana dejstvovala i kakve je rezultate postigla. Otuda tako mnogo podataka, detalja i informacija, čiji ukupni zbir stvara jedinstveni mozaik operativnog zamaha Korpusa u celini. Negde je morao da se opiše uspeli juriš, na drugom mestu smišljeno i vešto postavljena zaseda, na sledećoj strani marš izveden pod najtežim vremenskim i borbenim uslovima i sl. Iako bez imena i prezimena pojedinaca — svugde je čovek-borac, starešina, ranjenik. Čitajući tu izuzetno zanimljivu panoramu masovnih herojstava i tragedija postaje jasno u čemu je bila unutarinja snaga Narodno-oslobodilačke vojske i partizanskih odreda, i zašto je ta vojska išla sigurnim stazama pobeđe.

Bilans borbenih dejstava Drugog bosanskog korpusa

Kao rezultanta prethodnog dvogodišnjeg razdoblja oružane i političke borbe naroda Bosanske krajine, prvih dana maja 1943. godine usledila je značajna promena u vojnoj organizaciji snaga NOP-a. Odlukom Vrhovnog štaba NOV i POJ, štab Prvog bosanskog korpusa formira korpus u istočnoj Bosni, sa Petom krajiškom divizijom kao jezgrom. Istovremeno, od ostalih divizija Prvog bosanskog korpusa obrazovan je Drugi bosanski korpus, sa Slavkom Rodićem, komandantom i Veljom Stojnićem, političkim komesarom. Pod ovim nazivom, Drugi bosanski korpus je trajao samo šest meseci: od 11. maja — dana formiranja, do 5. oktobra, kada je odlukom Vrhovnog komandanta preimenovan u Peti korpus NOVJ (takav je ostao do završetka sarajevske operacije, aprila 1945. godine, kada su njegove jedinice ušle u sastav Druge armije).

Udarnu snagu Drugog korpusa činile su, u početku, Četvrta i 10. krajiška divizija (nešto kasnije formirana je još jedna — 12. divizija, koja je uskoro preimenovana u 11). Njihov borbeni put autor prati gotovo na isti način kao i dejstva Prvog korpusa — markiranjem najznačajnijih bojeva i borbi pojedinih brigada i bataljona, a kada govori o zajedničkim dejstvima divizija — čini to u krupnim potezima, posmatrajući njihove akcije u širim operativno-političkim relacijama.

Operativna zona dejstava jedinica Drugog bosanskog korpusa, utvrđena 1. juna 1943. godine, ostala je »na snazi« do leta 1944. godine. Međutim, to nije isključivalo čak i veća operativna pomeranja njegovih jedinica kada je to naređivao Vrhovni štab ili iziskivala konkretna vojna i politička situacija. Autor posebno naglašava izuzetnu fleksibilnost i elastičnost u domenu organizacijsko-formacijskih promena jedinica NOV i POJ, a još više u načinu njihove upotrebe. Ništa nije bilo statično i nepromenljivo, ni u čemu se nije robovalo šablonima. Kao i u mnogočemu drugom, i u ovom pogledu naša ratna veština i praksa bile su samosvojne, originalne i neponovljive. Smatram da je monografija o Petom korpusu dala i u ovom pogledu značajan doprinos ne samo istoriografiji NOR-a već, pre svega, teoriji ratne veštine, a samim tim i doktrini opštenarodnog odbrambenog rata.

Period od šest meseci egzistiranja Drugog bosanskog korpusa razmatran je, pre svega, u kontekstu opštih političkih i vojnih zbivanja na jugoslovenskom ratištu, koja su upravo u tom razdoblju imala buran i dramatičan intenzitet. Trebalo je u što kraćem roku i što efikasnije razbiti četnički pokret, koji je nakon kratkotrajne stagnacije ponovno počeo da ugrožava dalji razvoj oslobodilačke borbe, posebno u istočnoj Bosni; prečistovalo je izvođenje zamašne ofanzivne operacije radi oslobodenja Jajca, D. Vakufa i Bugojna; u skladu sa odlukom Vrhovnog štaba pristupilo se formiranju novih brigada i drugih jedinica; kapitulacija Italije, 8. septembra, nametala je takođe brojne nove zadatke vojne i političke prirode, čije je generalne strategijske orijentire određivao Vrhovni štab i CK KPJ. Svakoje od pomenutih tema autor monografije je prišao sa maksimalnom pažnjom ne lišavajući čitaoca čak ni mnogih detalja i fragmenata, koji u ovakvim knjigama deluju i sveže i podsticajno.

Dejstva Petog korpusa u kontekstu jugoslovenskog ratišta

Odluku o formiranju novih i preimenovanju postojećih korpusa Vrhovni štab NOV i POJ doneo je 5. oktobra 1943. godine, u predvečerje Drugog zasedanja AVNOJ-a. Ta dva događaja autor stavlja u funkciju najznačajnijih političko-strategijskih zadataka narodnooslobodilačke borbe i revolucije u jesen 1943. godine, osvetljavajući svaki od njih po-naosob i u uzajamnoj korelaciji naznačavanjem samo bitnih elemenata. Idući u susret Drugom zasedanju AVNOJ-a i pripremajući snažnu grupaciju operativnih snaga za prodor u Srbiju, drug Tito i Vrhovni štab odlučili su da na vojnom planu preduzmu radikalne mere, čiji je smisao bio u brojnom, organizacijskom i funkcionalnom jačanju i osposobljavanju Narodnooslobodilačke vojske i njenih operativnih sastava. Prvo što je na tom planu učinjeno bilo je obrazovanje osam korpusa NOVJ, a nekoliko meseci kasnije (februara 1944) usledila je i značajna transformacija sistema rukovođenja i komandovanja uspostavljanjem korpusnih vojnih oblasti kao pozadinsko-teritorijalnih organa. Time su poslovi mobilizacije, popune, snabdevanja, sanitetskog obezbeđenja, privredno-ekonomskih delatnosti, saobraćaja, organizovanja teritorijalnih veza i dr. izvođeni iz obaveza operativnih organa štabova korpusa i preneti u nadležnost novouspostavljenog organa — korpusne vojne oblasti kojom je rukovodio zamenik komandanta korpusa. Time su poslovi rukovođenja i komandovanja razdvojeni na dve komponente: operativnu — za neposredno komandovanje svim jedinicama, i teritorijalnu — koja se odnosila na sveukupni pozadinsko-teritorijalni kompleks: mesne straže, komande mesta i područja, pozadinske institucije, jedinice i organi i dr. Za Peti korpus je ova promena bila od izuzetnog značaja, jer je oslobađala operativne organe i uži deo Štaba korpusa mnogih obaveza pozadinskog karaktera, čime su stvarni povoljniji uslovi za pripremanje i uspešno izvođenje borbenih dejstava širih razmera.

Gledane iz strategijskog ugla, obe ove promene bile su veoma značajne, pre svega zato što je organizacijsko-komandnim objedinjavanjem divizija i brigada u korpuse stvorena takva manevarska udarna snaga Narodnooslobodilačke

vojske koja je bila sposobna da preduzme i najsloženije ofanzivne zadatke operativno-strategijskog karaktera na celoj teritoriji Jugoslavije, a to je omogućavalo Vrhovnom štabu da slobodnije planira operacije, posebno one kojima je trebalo realizovati strategijske ciljeve. Tome je autor posvetio oko 150 stranica teksta u kojem je analizirao ne samo sve događaje i značajnija dejstva Petog korpusa već i one prelomne etape na jugoslovenskom ratištu u celini, koje su se neposredno reflektovale na tok i ishod njegovih operacija. U okviru toga, posebno je razmatrao: (1) ofanzivna dejstva Korpusa u vreme pripremanja i održavanja Drugog zasedanja AVNOJ-a; (2) operacije Korpusa od decembra 1943. do septembra 1944. godine; (3) prvu i drugu banjalučku operaciju; (4) dejstva Korpusa u vreme zimskih operacija nemačke 2. oklopne armije; (5) angažovanje Korpusa u drvarskoj operaciji; (6) izvođenje travničke operacije, oktobra 1944; (7) razbijanje nemačkih snaga u operaciji »Lavina« koncem 1944. i u januaru 1945. godine; (8) učešće u izvođenju sarajevske operacije, marta—aprila 1945. godine. Izuzev sarajevske operacije, koja je zasluživala širu obradu i više prostora, posebno zbog dragocenih operativno-taktičkih iskustava stečenih u dejstvima Četvrte i 10. krajiške divizije — čitalac teško može nešto ozbiljnije zameriti bilo kojem poglavlju. Prateći dejstva Korpusa gotovo iz dana u dan, postajemo svedoci ogromnih napora koje su njegovi borci i starešine ulagali u izvršavanju osnovnog strategijsko-političkog zadatka — uništavanje neprijatelja.

Budući da u ovakvom prikazu nije moguće sa svih aspekata analizirati i kritički oceniti vrednosti ove monografije, zadržaćemo se samo na dva pitanja za koja smatramo da treba usmeriti pažnju čitalaca prilikom čitanja i kritičkog procenjivanja autorovih stavova, ocena i zaključaka. To su: (1) ofanzivnost jedinica Petog korpusa i u uslovima nepovoljnog odnosa snaga i (2) tretman taktičkih jedinica u dejstvima Korpusa.

Stalna ofanzivnost kao princip ratne prakse Petog korpusa

Od formiranja do završetka ratnog puta, Peti korpus je neprekidno izvodio ofanzivne akcije. Čak i u periodima izrizito odbrambenih dejstava, kakva je npr. bila odbrana slobodne teritorije, u septembru i oktobru 1943. godine, preovladavao je napad, ali je njegova osnovna karakteristika bilo maksimalno angažovanje i manevar manjim snagama na širokom prostoru i, posebno, na komunikacijama. U jedinicama Petog korpusa ofanzivni duh je posebno negovan i podstican. Štabovi i starešine ocenjivani su i vrednovani prema tome koliko su ispoljavali samoinicijative u izvođenju ofanzivnih akcija, a na sličan način vaspitavan je i celokupni borački sastav. Moglo bi se čak reći da je Peti korpus, kao celina, u izvesnoj meri simbolizovao ofanzivnost i neprekidnu aktivnost, i da su ta njegova svojstva stekla zapaženu reputaciju još u toku rata.

Analizirajući ratni put Petog korpusa, autor se suočio sa fenomenom nepovoljnog odnosa snaga, karakterističnim za NOR u celini, ali i specifičnim za pojedine etape rata i operativne sastave NOV i POJ. U dejstvima jedinica Petog korpusa taj problem nepovoljnog odnosa snaga bio je čak i veoma izražen, prvenstveno zato što je na teritoriji Bosanske krajine bio veliki broj neprijateljevih garnizona, uporišta i posada, i što je za kontrolu te regije okupator angažovao izuzetno brojne snage (sopstvene i kvislinške). Dejstvovati ofanzivno u takvim uslovima značilo je, po pravilu, biti uvek inferioran u brojnom i tehničkom pogledu, što bi prema teorijama klasičnih vojnih doktrina predstavljalo avanturizam i izlaganje maksimalnom riziku. Prema normama nekih armija u drugom svetskom ratu (prema kojima je brojni odnos napadača i branioca morao biti 3:1), takav nepovoljan odnos je isključivao svaku ofanzivnu aktivnost i inicijativu, pogotovo na duže vreme.

U najvećem delu ofanzivnih akcija i poduhvata jedinica Petog korpusa, brojna i tehnička nadmoćnost evidentno je bila na strani neprijatelja. U prvoj banjalučkoj operaciji, npr. neprijatelj je imao preko 21.000 vojnika dok je štab Petog korpusa mogao da angažuje najviše oko 8.900 boraca, a još nepovoljniji odnos bio je u većini kasnijih napada. Ukupni

efektivni neprijatelja u garnizonima i duž glavnih komunikacija Bosanske krajine iznosili su blizu 120.000 odlično naoružanih vojnika, od kojih preko 60.000 Nemaca, dok maksimalno brojno stanje Korpusa nije prelazilo 16.200 boraca. Uz to, uporišta su bila zaštićena betonskim i zemljanim bunkerima, rovovima i saobraćajnicama, bodljikavom žicom i minskim poljima, što je još više povećavalo nesrazmeru u odnosu snaga. Biti ofanzivan u takvim uslovima i pri takvom odnosu snaga — značilo je imati neke druge prednosti i preimućstva, koja u opštem zbiru relevantnih činilaca nadmoćnosti imaju veći značaj i najčešće presudno utiču na tok i ishod dejstava. Kao činioce prednosti, autor ističe: (1) visoku moralnu snagu boraca i starešina, njihovu spremnost na najveće napore i odricanja, osećaj neraskidive vezanosti za tlo Bosanske krajine, za narod i njegovu slobodu; (2) izuzetnu sposobnost štabova i starešina u planiranju i izvođenju borbenih dejstava, naročito u pripremi onih operativno-taktičkih postupaka koje neprijatelj ne očekuje i na koje ne može pravovremeno i uspešno parirati; (3) držanje okupatorskih i kvislinških jedinica u neprekidnoj neizvesnosti u pogledu naših namera, naročito kada su pripremane napadne akcije na veća naseljena mesta; (4) svestranu podršku naroda i njegovo učešće u oružanoj borbi na najrazličitije načine. Monografija je puna primera koji ilustruju pomenute konstatacije, pogotovo kada su u pitanju akcije manjih razmera.

Neke aspekte odnosa snaga trebalo je, ipak, kritičnije razmatrati. Mislimo, pre svega, na podatke o gubicima neprijatelja, koje je u mnogim slučajevima veoma teško prihvatiti kao realne, jer su zasnivani isključivo na izveštajima naših štabova. Pretpostavljamo da o većini akcija, koje je Peti korpus izvodio, pogotovo većih razmera, postoje autentični dokumenti okupatorskih i kvislinških jedinica i komandi, što upućuje na obavezu upoređivanja i konfrontiranja podataka i ocena. Tamo gde to nije bilo moguće, autor je morao da se ogradi ili bar obrazloži svoj stav. Ovako, stiče se pomalo jednostrana predstava, pa čitalac ostaje u nedoumici oko utvrđivanja objektivne istine. Druga primedba se odnosi na vrednovanje borbenih i drugih kvalitativnih svojstava neprijatelja, naročito nemačkih jedinica. Verovatno u želji da što plastičnije odslika visoke kvalitete boraca i starešina Petog korpusa, što je razumljivo i opravdano, autor veoma često i

prenaglašeno potcenjuje borbenu vrednost protivnika, mada svaki naš ratnik dobro zna da se nije bilo lako tući sa Nemcima, pa i nekim ustašama. Uostalom, knjiga je puna primera koji to potvrđuju, čak i reljefnije od ove primedbe. Zato je trebalo biti i odmereniji i objektivniji u objašnjavanju »faktora oružane borbe«, pogotovo u njihovom kompleksnom razmatranju i situiranju u sasvim određene uslove.

Tretman taktičkih jedinica u dejstvima Petog korpusa

Za razliku od nekih drugih korpusa Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije, npr. Prvog i Drugog proletarskog, Peti korpus je dejstvovao na specifičan način — na širokom prostoru, po brigadama i divizijama, pa čak i manjim sastavima, pokrivajući manje-više svu teritoriju Bosanske krajine. U suštini, on je bio »teritorijalni« korpus, koji područje Bosanske krajine praktično nije ni napuštao. Izuzev prve i druge banjalučke i travničke operacije, u kojima je izvedena koncentracija glavnih snaga na užem prostoru, sva ostala dejstva korpusa nosila su obeležje maksimalne disperzije snaga i decentralizovanog komandovanja.

Suočen sa pomenutim saznanjem, autor se očigledno našao pred krupnom metodološkom dilemom: kako i do kojeg nivoa obrađivati dejstva nižih jedinica a da to ne dovede u pitanje Korpus kao celinu. Tačnije, do koje mere i nivoa tretirati borbena dejstva taktičkih jedinica, da li ih prikazivati odvojeno kako su se i vodila ili vršiti njihovu sintezu na višem nivou, brigadnom, odnosno divizijskom. Sudeći po sadržaju monografije, autor se opredelio za neku vrstu kombinovanog pristupa — uporedo sa praćenjem i rekonstrukcijom borbenih dejstava divizija i brigada, beležio je i mnoga dejstva nižih jedinica, katkada i više nego što je to bilo neophodno za »biografiju« jednog korpusa. Zato se na prvi pogled može steći utisak da nije pronađena prava mera u tom pogledu, odnosno da nije učinjen dovoljan napor da se uopšte borbena dejstva na nivou korpusa, njihova sinteza i odgovarajuće izvlačenje pouka i iskustava. Verovatno da to nije

bilo lako u slučaju Petog korpusa, s obzirom na njegovo izrazito teritorijalno obeležje i način dejstva, ali je upravo taj »paradoks« morao biti izazov autoru da se izdigne iznad nivoa istoriografskog posmatranja. Time što je pre naglašeno mnogo prostora dato opisivanju borbenih akcija i dejstava taktičkih jedinica bataljonskog i četnog nivoa, sačuvano je, doduše za istoriju, mnogo korisnih i dragocenih iskustava (od izuzetnog značaja i za našu današnju koncepciju opštenarodnog odbrambenog rata), ali je zato podosta izgubljeno od »slike« Korpusa i celovitosti teme, pa je zato i čitalac u dilemi — da li je takvim metodološkim postupkom više dobijeno ili izgubljeno. Smatram da to ne bi trebalo da utiče na ocenu vrednosti knjige, pogotovo ako se ima u vidu osnovni zadatak Petog korpusa: odbrana velike slobodne teritorije i njeno stalno širenje. S tim u vezi, zamerio bih još nešto: mislim da nije korektno vršiti pojednostavljeno, mehaničko sabiranje efekata borbenih akcija i svakodnevnih »sitnih« dejstava taktičkih jedinica, i matematičkom radnjom ih »pretvarati« u operativno-taktičke i više kategorije, jer one to ne mogu biti iz više razloga.

*

Rezimirajući iskustvene, sadržajne i istorijske vrednosti monografije, a pre svega njenu upotrebnu vrednost sa stanovišta aktuelnih potreba, moram reći da se radi o izuzetno dobroj i korisnoj knjizi, te da je autor u potpunosti odgovorio zahtevima koji su naznačeni u uvodu. Čak i pod pretpostavkom da je samo delimično odgovorila očekivanjima vojnih teoretičara, istoričara i boraca, monografija o Petom korpusu zaslužuje da je svrstamo u kategoriju uspehli publikacija ove vrste, o kojoj će se, verovatno, još govoriti i pisati. Time što je u njoj objektivno i argumentovano prikazan ratni put Petog korpusa, što je ova proslavljena operativna formacija Narodnooslobodilačke vojske Jugoslavije predstavljena u svim njenim dimenzijama i aspektima, što su u njoj trajno zapisana bogata ratna iskustva, koja predstavljaju neprocenjivu vrednost za dalje usavršavanje strategije i doktrine oružane borbe u ONOR-u — ova knjiga je zaslužila visoku ocenu, a samim tim i najtopliju preporuku našoj armijskoj i široj javnosti.

SUMMARY

A NOTED CONTRIBUTION TO THE HISTORIOGRAPHY OF THE
NATIONAL LIBERATION WAR AND REVOLUTION

(Drago KARASIJEVIĆ, *Peti korpus NOVJ* — 5th Corps of the NLAY,
Belgrade, 1985)

The work of Drago KARASIJEVIĆ *Peti korpus NOVJ* (the 5th Corps of the National Liberation Army of Yugoslavia) is one of the few monographies on operational forces of the National Liberation Army of Yugoslavia. On the basis of many-sided analyses of all relevant political and military facts, the author »followed« the 5th Corps in a wider historical context, by which this work is exceptionally valuable, since such a method makes possible to the reader to get a better view and insight of all events that were particularly significant for the national liberation struggle not only in Bosnia but all over Yugoslavia, too.

In summarizing the values of the monography with a view to the historical experiences and lessons it contains, one can say that it is an exceptionally good and useful book that can be included into the category of successful publications of this kind.

RESUME

UNE IMPORTANTE CONTRIBUTION A L'HISTORIOGRAPHIE DE LA
GUERRE DE LIBERATION NATIONALE ET DE LA REVOLUTION

(Drago Karasijević, *Peti korpus NOVJ* — Cinquième corps d'armée de l'ALNY, édité par Vojnoizdavački zavod, Beograd, 1985)

L'ouvrage de Drago Karasijević *Le Cinquième corps d'armée de l'ALNY* se range parmi ces monographies peu nombreuses sur les corps opérationnels de l'Armée de libération nationale de Yougoslavie. Faisant une vaste analyse de tous les facteurs politiques et militaires pertinents, l'auteur de cet ouvrage »suit« le Cinquième corps d'armée en le situant dans un contexte historique plus large, ce qui réserve à l'oeuvre une valeur toute spéciale du fait que la méthode pratiquée permet aux lecteurs de saisir sous un angle plus large tous les événements d'intérêt non seulement pour le déroulement de la lutte de libération nationale en Bosnie mais aussi en Yougoslavie prise dans son ensemble.

Pour donner un aperçu de l'approche, du contenu et de la valeur historique de cette monographie, nous pouvons dire que cet ouvrage se range en tant que livre bien écrit et utile parmi les publications les plus réussies de ce genre.

РЕЗЮМЕ

ЗНАЧИТЕЛЬНЫЙ ВКЛАД В ИСТОРИОГРАФИЮ НАРОДНО-ОСВОБОДИТЕЛЬНОЙ ВОЙНЫ И РЕВОЛЮЦИИ

(Драго Карасиевич, *Пятый корпус НОАЮ*, Военное издательство, Белград, 1985)

Произведение Драго Карасиевича *Пятый корпус НОАЮ* является одной из немногочисленных монографий, посвященных оперативным соединениям Народно-освободительной армии Югославии. На основании всестороннего анализа существенных политических и военных факторов автор „следит“ за Пятым корпусом в более широком историческом контексте, что представляет собой особую ценность настоящего произведения, ибо такой метод предоставляет возможность читателю более широко познакомиться с углом зрения и всеми событиями, имеющими особое значение не только для освободительной борьбы на территории Боснии, но и всей Югославии.

Подводя итоги настоящей монографии, можно сказать, что в отношении опыта, переданного в ней, содержания и исторических ценностей речь идет о незаурядно качественной и полезной книге, которую можно отнести к категории весьма удачных публикаций этого вида.